

A MODERN VALLÁSOS MŰVÉSZET.

IRTA: FIEBER HENRIK.¹

II.

AZ EGYHÁZMŰVÉSZETEK egész vonalán tehát két irányzat érvényesül: vagy a történelmi stílusok jobb-rosszabb megismétlése vagy a legszejtesebb kézmű- és gyár-
ipar. Súlyosbitja a helyzetet, hogy a történelmi stílusok kiélése és a modern művészet küzdelmes kibontakozása összeesik a világi hívek vallásos világnézetének krízisével. Zavar és bizonytalanság mindkét részen. A művészek önelkük inspirációjából vallásos műveket ritkán alkotnak: ha alkotnak, nagyobbára megrendelésre vagy pályadíjak elnyerése végett. Sokakat elkedvetlenít az egyháziaknak merev elzárkózása a modernebb törekvésekkel szemben. Még a mérsékelt hangulatú Kuhn² is felpanaszolja a klérusnak ezen indokolatlan magatartását: „Dieses, das unfreie Anlehnen an frühere Meister, und die Altertümelei überhaupt haben der religiösen Kunst grossen Schaden gebracht. Misslich war es auch, dass von hohen kirchlichen Stellen wenig Förderung und Antrieb ausging, ja dass zuweilen eine Kontrolle und stilistische Beeinflussung gehandhabt wurde, welche nicht zu freiem freudigen Schaffen anregte, so dass vielmehr frische, junge Talente sich vom religiösen Fache abwandten.“ Soha a klérus oly elutasító magatartást nem tanúsított a művészeti fejlődéssel szemben mint napjainkban. Engedjük meg, hogy volt idő, midőn a komolyság hiánya miatt a vallásos tárgyú művek kifogásolhatók voltak úgy egyházi, mint művészeti szempontból, de tendenciózitásból aligha. Ennyire művésziatlenné sohasem vált a modern festészet. Az eretnek művészet még nem született meg. Az egyháziaknak ellenkezése az evolúcióval és a modernizmus-sal szemben, ami a külső megjelenítést illeti, tisztára esztétikai okokon alapul, illetve a kellő esztétikai képzettség hiányán. De ne legyünk

egyoldalúan elfogultak a klérusnak már annyiszor hangoztatott művészeti képzetlenségével szemben. Tout comprendre, c'est tout pardonner. A laikus nagyközönséget is emberfeletti erőlködéssel kell kímoldítani érzéketlenségéből és maradáságából. De itt mégis előbb sikerül; részben mert a világiak a művészi stílusokhoz az ilyen vagy olyan művészeti felfogásokon kívül semmit sem fűznek, míg a klérus az újszerű szokatlanban könnyen a szentnek profanizálását gyanítja; részben mert a világi intelligencia általában élénkebb kontaktusban van a modern élettel, nagy városokkal, művészeti mozgalmakkal kiállítások, előadások, hírlapok és utazások révén. Ehelyütt tehát könnyebb a meggyőzés és több a sikerre való kilátás. Ellenben a klérus a XIX. század második felében „sekrestye-klérussá“ lett. Az egyházellenes politikai, társadalmi és tudományos áramlatok elől kezdetben elzárkózott. Teológiai képzése szorosán csak az iskolás hittani elvek betanulására szorítkozott. Szegénysége folytán falujából ki nem mozdulhatott; a püspöki székhely vagy a közeli kis város „műkincsein“ kívül egyebet nem látott; teológiai műveken és egy katolikus napilapon túl anyagi ereje nem terjedt. Így tehát a modern világ nélküle, sőt ellene alakult ki. Úgyszintén a modern művészetek is. Az egyház azelőtt vezető szerepet vitt a művészetek fejlesztésében; majdnem azt mondhatnók, hogy saját papjai fejlesztik ki az új stílusokat. A nyugati szerzetesek iskoláiban terem meg a román művészet; a beauvais-i apát leleményessége állítja be az első csúcspontot; a renaissance a firenzei battistero kapuján kopogtat be és talál szíves fogadtatásra; a barokk a jezsuiták pártfogása alatt járja be diadalmasan egész Európát. Az egyház mindenütt mint kezdeményező szerepel. És a klérus egy hanggal sem tiltakozott, midőn a klasszikus formákat a súlyosabb román elemek nyomták agyon; midőn a román köríveket minden addigi esztétikus izlés ellen merész csúcspontok

¹ Ennek a cikknek az első része megjelent a Magyar Iparművészet júliusi füzetében. A SZERK.

² Kuhn. i. m. II. k. 824.

vágták át; midőn a pogány műsák klasszikus elemeket szőnek legyőzőjüknek művészetébe vagy mikor az ellenreformáció diadalérzete, kitágítja a templomokat és szinte repülésre készíti a nyugodt művészi formákat. Az egyház mindig büszke volt ezen hatalmas kultur-munkájára. Csak a múlt században jutottak hangadó szerephez az ultrakonzervatív zsörtölődők. Az egyház és művészet érintkezése akkor szűnik meg, midőn a klérus a janzenizmus, febronianizmus, jozefinizmus hatása alatt ellanyhul és a világiak vallásossága a francia felvilágosodottság és forradalom folytán ellapul. A klérus azóta nem tudta megtalálni a régi kapcsolatot a művészetekkel. Kétszeresen nehéz volt ez neki, mert hisz a világi művészetek is a réginek másolásában merültek ki. A múlt századi archeológiai iskola nevelt ugyan néhány neves egyházi férfiút, akik azonban Reichenspergerék lidércnyomása alól nem tudtak felszabadulni. Lassankint ezek is kihaltak vagy elhalnak s nincs ki nyomukba lépjen. Az ifjú klérus minden ambíciója, amennyiben a lelkipásztorkodást átlépi, politikai vagy szociális térre irányul.

A modern művészeteknek az egyházba való behatolását megnehezíti az egyházak nagy részének minden modernnel szemben tanúsított merev elzárkózása. Minthogy a modern áramlatok súlyos sebeket ejtettek az egyházon, most mindent a limine elutasítanak, amin a modernség vignettája van. Sokan nemes ambícióval dolgoznak azon, hogy az új áramlatokból kihámozzák a használhatót,¹ hogy az egyházzal lefejték a századokon át reá tapadt felesleges ballasztot, amely a XX. század emberét elidegeníti tőle, de ezeknek száma aránylag még kevés és egyeseknek² dogmatikai eltévelyedése bizalmatlanná teszi a nagy klérust, amely a napi kemény munkában nem ér rá a kiválasztás nehéz művét önmaga elvégezni. A klérus a belső megújítást és megújítást komolyan veszi; erkölcsi tartalmas-

sága és komolysága az apostoli időkével vetekedik. De mint minden reformációnak, úgy ennek is megvan az erőszakos és túlzó jellege. A túlbuzgók túllőnek a kitűzött célon. Újabban a Pascendi enciklika túllontúl szigorú magyarázata következtében egyesek a modern áramlatok elítélésében igen messze mennek. A tüzesfejű és kiskaliberű elmék uralma beállott; a higgadtak, de nem kevésbé jóakarók, elcsendesedve félrevonulnak és várják az első áradat rohamosságának elültét. A teológiában az exkluzív skolasztikus rendszer, a nevelésben a férfiatlan piétizmus, a politikában a céltudatlan handabazás szelleme, a művészetben a bizanci rigorigmus válik eszményképpé. Jellemző, hogy Stolz Albán, híres német egyházi író állítását — miszerint a vallásos képeknek nem szabad művészi értékűeknek lenni, mert az esztétikai szép és gyönyör elvonja a híveket a vallásos elmélyedéstől és áhitattól — a Deutsche Gesellschaft für christliche Kunst legutóbbi ülésén ellenmondás nélkül lehetett reprodukálni. Ezen ultrakonzervatív irányzat a klérusnak esztétikai képzetlenségével kapcsolatban az egyházi művészetek scylláját képezi.

A charybdis a művészek partjáról fenyeget: az egyházas szellem hiánya. Paradoxonnak fog látszani és sokakban megütközést fog kelteni, ha azt állítom, hogy ez utóbbi a kisebbik baj. Mert, mint kultúremlékek, szinte óhajtuk, hogy a világnak mai vallásos felfogása visszatükröződjék az egyházi művészetben is. „Der Zeit ihre Kunst“ — ne csak a bécsi Secessio palotájának homlokzatán ragyogjon,¹ hanem az egyházi művészeteken is. Nekünk éppoly becses Michelangelo klasszikus titánkodása, Rafael lírizmusa, Ghirlandajo amatőr választékossága, Tiziano királyi lendülete, Rembrandt komor fönsége, Rubens könnyed eleganciája, mint Fra Angelico áhitatos bensősége. Semmi kedvünk sincs Biagio di Cesena-val Michelangelo Utolsó itéletét levakarni. Az egyháznak, mint kulturfaktornak pedig, szinte drága kincse lehet, ha korunknak egy darab kultur-dokumentumát fogja meg-

¹ Prohászka: Modern katolicizmus. Budapest, 1907. — Erhardt: Der Katholicismus im XIX. Jahrhundert. Wien, 1904. Bonomelli, cremonai püspök.

² Thyrell, Loisy, Murri.

¹ Hevesi: Österreichische Kunst des XIX. Jahrhunderts. Leipzig, 1903. 290. o.

örízni, amennyiben nem ellenkezik homlok-egyenest céljaival és az emberi szellem vallásos vergődését örökíti meg. Az egyház sohasem vállalkozott Omár kalifa szerepére, aki az alexandriai könyvtárt felégette, hanem megőrizte a sybillák könyveit is. Minket, modern hívőket, nem zavarják ezen korszerű mellékzöngék; ellenkezőleg, emelik hangulatunkat. Vallási tartalmat úgysem akarunk magunkba szuggeráltatni; azt tanulmányainkból és szívnkből meritjük. Nekünk a templomi művészet csak hangulatunkat ébreszti fel és szellemi emelkedettségre vezet. Az egyszerű híveket pedig nem zavarják e finom nőánszok, hiszen századokon át áhitattal imádkoztak hasonló szellemű művek előtt. Bennük az esztétikai szép, a köznapitól elütő artisztikus megjelenítés a természetfölöttinek dicsfényét reprezentálja. Amellett a mai modern művészek, akik önlelkük sugallatából közelítenek a szent felé, oly pszichikai diszpozícióban élnek, amely egyháziatlan természete dacára képesekké teszi őket vallásos művek létrehozására. Tisztelettel állnak a bibliával szemben és az emberi szellem legszebb termékének tartják. Krisztust még Renan is rajongó szeretettel övezte s benne a szeretet csodáját ünnepelte; ¹ a szentek igen nagy része az alapos történeti buvárálás útján mint az emberiség jötevői és hősei tűndökölnek. ² Azonfelül a katholicizmus poézise megíhlet nem egy monista szellemű lelket is. Mindezen körülmények összeszővődnek arra, hogy az isteni gondolatban kiengesztelődést, vigaszt, megnyugvást kereső modern hívő léleknek megfelelő hangulatot teremtsenek. Erősen hangsúlyozni óhajtom, hogy ezen mesterekben csak a teremtő motívum nem egyházi; a megjelenítési mód teljesen korrekt annyira, hogy aki e művészek lelkiállapotát nem ismeri, aligha fogja sejteni az alkotás hangulatát. E felette finom pszichikai nőánsz megértésének nyitja ott keresendő, hogy az őszinte emberi érzés szt. Ágoston mondása szerint „anima naturaliter christiana“.

Az egyháziaknak már kényszerből is meg kell barátkozniok ezen gondolattal, ha nem akarják a művészeti igényeket körükből véglegesen kiküszöbölni. Mert ez idő szerint az egyház szigorú felfogása szerint való igazi katolikust és nagy tehetséget egy személyben nem ismerünk egész Európában. A vallásos életnek most mutatkozó renaissance-a pedig még sokáig nem fogja annyira áthatni az embereket, hogy a művészeknek egyházi szellemű, korrekt világnézetük legyen és belőle az egyház felfogásának teljesen megfelelő műveket alkossanak. A most működő, jó katolikusoknak elismert művészek vagy igen közepeszerű tehetségek, vagy csak megbízatások kedvéért hangoztatják vallásosságukat. Az egyház tehát vagy befogadja a modern vallásos, de nem egyházi művészetet, mint megtette bölcső korában, ¹ vagy kiskaliberű művészmesteremberekre bízva munkáit, lemond kulturmissziójáról és művészete a bizáncinak gyászos sorsára jut, amely az athoshegyi festőkönnyvel ² elvágta fejlődésének és életképességének fonalát.

Ezen evolucionista, modern művészettel szemben az egyháziaknak fő kifogása a modern művészetek kiforrotlansága és hóbortja. Nem lehet oly monumentális megbízatást, mint egy templom, kísérletezés tárgyává tenni, sem a hívők áhitatát mindenféle sajátos újdonossággal megbontani vagy megbotránkoztatni. Az ilyenfajta felfogás egészen új az egyházban és a marasmus senilisnek gyászos jele, ami ellen az egyháznak erélyesen kell tiltakoznia, ha a jövő szellemi koncertjében multjához méltó helyet akar elfoglalni. Az egyház — mint láttuk — eleddig sohasem húzódozott a művészeti újítástól, még akkor sem, midőn a renaissanceban az elpogányosodás veszélye fenyegette. Sőt minden stílbéli kísérletezés épen egyházi műemlékeken folyt s az egyház nem várta be az új stílus kiforrottságát. Ezen eljárása ismét nagy dicsőségére

¹ Renan: Vie de Jésus. Paris, 1863.

² Joly: Psychologie des saints. Paris, 1898. — Acta Sanctorum Bolland. 1643—1887.

¹ Wilpert: Die Malereien der Katakomben Roms. Freiburg, 1903.

² Ἐρημικά τῶν ζωγράφων. Kraus: Geschichte der christ. Kunst. Freiburg, 1896.

szolgál, mert az új stílusok kísérletező kezdeményezései nagy értéket képviselnek a művészettörténészek, amatőrök és kulturhistorikusok szemében; az emberi szellem kialakulásának izgalmas problémáját világítják meg. Tény az, hogy a művészetekkel foglalkozó egyháziak most sem idegenkednek a modern művészeteknek befogadásától, sőt a szigorú elveiről és életmódjáról híres, reformált beuroni bencésrend művésziskolája már 1868-ban kísérletezett a modernizmussal.¹ De tegyük fel, hogy a modern stílus az egyház nélkül alakul ki, az egyház ismét ugyanazon helyzetbe fog jutni, mert az új templomstílus megoldása ismét csak újabb kísérletezés útján fog megtörténni. Amint a román, csúcsíves, renaissance, barokk, rokokó palotából, lakóházból nem lehet ugyanazon stílus templomot megalkotni, úgy leszünk a modernnel is. Csak a szellem azonos, — létfeltétele, szükségletei, kifejezőmódja, konstrukciója teljesen elütő. Ornamentációval és dekorációval nem lehet stílust teremteni. Azonkívül nem szabad megelégednünk, hogy az emberi lelkek differenciálódottsága, az individualizmus mind erősebb kifejlődése lehetetlenné teszi a zártkörű, egységes stílusokat a jövőben.² Amint már a renaissanceban az „uomo singulare“ viszi a vezető szerepet, úgy, sőt fokozottabb mértékben fognak elütni a jövő művészet egyéniségei. Itt késelkedni bűn, mert „minden perc egy halál“. Az ily gondolkozás mellett az egyház ismét el fog maradni egy félszázaddal, és méltán rá fog szolgálni elleneinek vádjára, hogy a haladásnak kerékkötője.

Művészeti hóbortot emlegetni pedig legalább is nem tanácsos annak, aki a művészet terén komoly ember, kellő készültségű szak tekintély számba akar jönni. Mert ezen vádaskodása alapos gyanuba hozza nemcsak a modern, hanem a régi művészetek terén való alapos tudását és ítélőképességét is. Ezen népszerű és túllöntudatos kijelentés azt bizonyítja, hogy kimondója nem tud különbséget tenni az

igazi és talmi művészet között. Tudniillik a régiebb korokban sem teremttek a zseniális tehetségek minden bokrban és így az égig magasztalt antik művészetben van épen annyi gyarló mesteremberi, műhelymunka, akár a középkorban vagy a mostaniban. Talán csak a tömegmennyiségben van eltérés, de nem a viszonylagos értékben. A múzeumok, amelyeknek célja a művészeti folyamatosságot egészében bemutatni, akaratauk és rendeltetésük ellenére némileg megzavarták az emberek értékelési képességét. A modern művészet hóbortját emlegetők rendszerint ezen kategóriába tartoznak és nem tudnak különbséget tenni valamely mű művészet-, azaz kulturtörténeti értéke és valódi művészi becse között, s azért minden régít művészi bevégeztségségűnek tartanak. Vannak pedig ott is minorum gentium díi; s ha a modern művészetek terén a szám nagyobb, annak oka a nagyobb kereslet és a szellemi termelés szabadsága. Eszünkágában sincs azt állítani, hogy a modern művészetben minden arany, ami fénylik. Esetről-esetre mi küzdünk a legelkeseredettebben a tehetségtelen voluntörök ellen, de vízözönt nem kívánunk az egész modern művészetre, hanem szeretettel óhajtjuk egyengetni az új művészet töretlen útját. Mert nehézségei óriásiak. A múlt századi művészietlen akadémizmus által megszakadt nagy tradíciókat kikeresni és a jelennel összefűzve tovább fejleszteni, nem csekély feladat. Midőn a művészek a múlt század harmadik részében tudatára ébredtek annak, hogy az akadémia recipéi alapján a réginek utánzásával vagy másolásával nem lehet igaz művészetet teremteni, a kátyuba rekedt művészetet nem lehetett egy rántással kimenteni. Nem maradt más hátra, mint fáradságos kísérletezéssel törtetni a kítűzött cél felé. Minthogy a modern művészek monumentálisabb megbízást nem kaptak és a művészeti hazugság a legkiáltóbban a festészetben és az iparművészetben nyilvánult, az úttörők először ez irányban kísérleteztek. Megismétlődött a kora-renaissance nagy divína commediája, midőn az építészetben és iparművészetben az ornamentikában kezdett ingerkedni a klasszikus művészet szelleme, a festészetben és szobrászatban

¹ Fieber: A beuroni művésziskola. Magyar Szemle 1906. — Művészet 1906.

² Márkus: A stílusról. Magyar Szemle 1906.

pedig a természethűség jelentkezett félénken. A renaissance sem pattant ki minervaként kész fegyverzettel, amint hogy minden stílus lassú kifejlés útján találta meg sajátos irányát. Ezen kifejlés ugyan soha sem volt századokra terjedő, mint egyes túlbuzgó antimodernista egyháziak vélik¹ és ezáltal a modernnel szemben való várakozó álláspontjukat igazolják. A modern művészet alig három évtizedes múltjával már is szép eredményeket ért el. Reformját szintén nem mindennek alapos felforgatásával végezte, hanem inkább a könnyebb kezelésű dekoratív, iparművészeti és festészeti művekkel kezdte.

A festészetben és szobrászatban szédítő gyorsasággal járta meg az igazi dicsőség útját, míg az építészetben és iparművészetben sokáig ingadozott. E két utóbbiban nagy szerepet nyert a vas mint új konstruktív elem, s ezen anyag természete egy időre megtéveszti a tervező művészeket: mindent mint vonalat és lécezt látnak. Hozzá hasonló és természeténél fogva dekoratív célokra alkalmas a hosszúszerű virág, s e kettőből alakul ki a vonalas „Jugendstil“, amelyben a franciák és Henry van de Velde tagadhatatlanul gyönyörű munkákat készítettek, de magában véve fejlesztésre alkalmatlan és az élelmes gyárosok keze alatt karrikaturává nyomorodott.² A Jugendstil és a neoimpresszionisták érdekes és tanulságos, de nem egyszer szertelen alkotásai rossz hírbe hozták a modern művészetet. Midőn azonban egy művészeti irány felett ítéletet mondunk, nem szabad annak kinövéseit mint főtényezőket előtérbe tolnunk, különben úgy járunk mint a barokkal, amelynek jogosultságát és művészi voltát keserves harc árán kellett elismertetni.³

Aki a modern művészetet egész terjedelmében ismeri, és a régihez való viszonyát átérti, megvallja „Et hic dii sunt“; — itt is vannak félistenek.

Az igazi, vérbeli művészek most három úton törekcszenek a modern művészeti ideált megközelíteni. Az első csoport a történelmi alapon áll és abban keres inspirációt, anélkül hogy szolgálilag másolná. Az építészetben inkább a lendületeket, mint a formákat, a festészetben a technikát és hangulatot, a szobrászatban a vezető elemeket, anyagszerű eljárási módokat tanulmányozza. A régi művészet csak megindítója azon pszihikai folyamatnak, amely új eredményeket termel. Érdekes, hogy a modern történelmi iskola miként bővítí ki repertoírját. Nem csupán a klasszikus és keresztény stílusok talajából sarjadoztatja ki tervezeit, hanem bejárja a régi ázsiai és egyiptomi kulturterületeket is ihletet keresve. De erősen kiemeljük a XIX. század és a modern történelmi iskola differentia specificáját: az ihlető szellem átérzését és az általa való művészi megtermékenyülést itt, a szolgál, formai másolást és variálást ott. Ezen történelmi iskolának most legnagyobb szerepe van Németországban az építészetben, míg Angliában inkább az iparművészet kapcsolódik a történelmi stílusok emlékeihez. P. Lenz, a beuroní bencések művésziskolájának első vezetője, a Szent Mórkapolnában szellemben méltó alteregója az évezredekkel előbb elhunyt egyiptomi építészeknek.⁴ Kár, hogy idővel teremő szelleme elszállt és merev másolásban sekélyesedett el. Ugyancsak a fáraók és Asszíría művészete befolyásolta a bécsi modern építészeket, akik Wagnerrel² és Olbrichchal élőkön főként a monumentális vonalsziluetteket és a fénymázos burkolás szépségeit modernizálták világi épületeiken. Wagner egyúttal a legmodernebb egyházi építészetnek is kiváló mestere, de enemő tevékenységéről a harmadik csoportban lesz szó.

Antik - klasszikus elemeket sejtetnek Brusein³ temetőkápolnái és Berndl, müncheni építész, krasznahorkai Andrassy-mauzóleuma,⁴ amely utóbbi a magyarországi modern

¹ Beissel. i. m. Stimmen aus Maria-Laach. 1908. II. — Muthesius: Kunstgewerbe u. Architektur. Jena. 1907.

² L'art décoratif. 1897—1907. — Lux: Das neue Kunstgewerbe in Deutschland. Leipzig. 1908.

³ Gurliitt: Geschichte des Barockstils, etc. Stuttgart 1887—89.

⁴ Fieber: A beuroní művésziskola. — Magyar Szemle 1906. — Kunst u. Künstler. 1906.

² Wagner: Moderne Architektur. Wien. 1902.

³ Berliner Architekturwelt 1906.

⁴ Kunst u. Handwerk. 1904.

műalkotások java sorába tartozik. Gigantikus tömegtagozással válik ki Kreis¹ Bismarck-mauzoleum tervezete.

Az ó-kori keresztény építészet nyomaín jár Schmitz² sírkápolnájával és Pehrens hageni protestáns templomával.³ Ugyanezen úton, de kevesebb szerencsével mint utánzói ösztönrel igyekeznek előre a beuroní iskola legifjabb hajtása, amely a bizánci művészet szolgálai másolásában lelő örömét. — Román formakörben mozog két kiváló mester Curjel és Moser⁴ a baseli szent Pál-templomnak különösen eredeti és kellemes belső térhatásával és finom ornamentikájával. Ugyancsak román talajon sarjadt, de egészen sajátos színezetet nyert Reuters falusi templom tervezete,⁵ amelynek kiváló erénye, hogy a szokásos monumentalitás nem nyomja agyon a szerény kis falusi templomot. — A régi történelmi iskola által halálra kiszípolyozott csúcsíves stíl új életet nyert részben Kröger⁶ által, aki a kielí Ansgar-templomot észak-német oromhomlokzattal élénkítette; részben Möckel⁷ által, aki a berlini Versöhnungskircheben páratlan építészeti invencióval mozdította ki a csúcsíves stílus hagyományos szerkezeti felépítését. Modern anyagot és szerkezeti formát alkalmazott Weidenbach⁸ a drezdai Lukács-templom vasbetonos boltozásánál, amelyet Gussmann meglepő gazdagságú és izlésű dekoratív festéssel igyekezett még hatásosabbá tenni. — Ezek után a történelmi folytonosság megszakad, amennyiben a renaissance egyetlen modern mestert sem inspirált alkotásra. Wagner templomán csak nyomokat hagyott. Helyette inkább a hazai barokkhoz fordultak különös előszere-tettel, aminek okát talán abban kereshetjük, hogy egyrészt a protestáns államokban a barokk egykorú a hitújítással s így a protestáns hívekre nézve nem érződik ki a katolikus történelmi emlék, másrészt némi újdonság ingerével bír, amennyiben a XIX. század

történelmi iskolája a barokk formákat majdnem teljesen elhanyagolta a templomépítészetben, míg a világban utóbb szédületes arányokban rontotta meg a művészi ízlést. A barokkból kiindulva és némi renaissance lendületeket felhasználva, Kröger¹ mutatta be nagy zsenialitással, mint lehet a történelmi formákat továbbfejleszteni és teljesen átgyéniíteni. A charlottenburgi, breslaui evangélikus templomok gyönyörű arányú felépítésük, festői tagozásuk, nemes egyszerűségük, őszinte anyagszerűségük, és különösen a breslauinak teljesen eredeti és mesésen művészi izlésű belső kiképzése folytán első helyet biztosítanak Krögernek a modern egyházi építészek sorában. Kedves Kotéra² népies barokk falusi temploma is, faszindelyes fedésével.

Ezzel egyúttal elérkeztünk a második csoporthoz, amelynek építész-művészei a népies művészethez fordulnak és a nemzeti szellemet akarják belelehelni akár a monumentális alkotásokba is. Ez nem oly könnyű dolog, mint első pillanatra látszik, mert most nem egy általános európai stílus nemzeties feldolgozásáról van szó, mint annak idején a történelmi stílusok korában,³ hanem egészen egyéni, sajátos, nemzeti teremtésről — a semmiből, illetve a néplelekből és a szegényes nemzeti, népies művészeti elemekből.⁴ Innét van, hogy első kiindulásában a nemzeties építészet nagyobbára ornamentációval érte be, míg végre a finn Saarinen⁵ a párisi világkiállításon ámulatba ejtette az építészvilágot zamatos, nemzeti konstruktív alkotásával. A nemzeti elemnek ezen erőteljes felkarolása a finn és skandináv nemzeteken kívül a magyar modern építészeknek egyik fődícsősége. Nálunk az első átmeneti kísérlet pálmája Lechnert⁶ illeti meg, aki a kőbányái templom építésével hirdette először a nemzeti stílus jogosultságát és

¹⁻³ Gurliitt. i. m.

² Müntz: Histoire de l'art pendant la renaissance. Paris. 1889—95.

⁴ Lechner: A magyar formanyelv. Budapest, 1906. — Malonyay: A magy. nép művészete. Budapest, 1907.

⁵ Magyar Iparművészet. 1900. — Lippich: A finnek és a finn művészet. Budapest, 1908.

⁶ A Ház. 1908.

¹ Scheffler: Moderne Baukunst. Berlin. 1907.

² Gurliitt: Kirchen. Stuttgart. 1906.

³ Lux. i. m.

⁴ Jahrbuch der bildenden Kunst. 1904.

⁵ Berliner Architekturwelt. 1905.

⁶ Gurliitt. i. m.

lehetőségét. Igaz, hogy nála is akkor még inkább csak dekoratív szerepet játszott, de a jeget megtörte s utat egyengetett oly izléses és művészi alkotásoknak, amilyenek Jónás¹ végtelenül költői útszéli kápolnája, Thoroockai—Vigand² falusi temploma, Goll³ monumentális arányú templomtervezete, Kann⁴ egészen eredeti és főképp új nemzeti szerkezetre törekvő, Márkus⁵ igénytelen, de művésziesen átértett falusi templomtervezete, Kós⁶ és Mende⁷ vázlatai. Különösen nagy tere nyílik vidéken és falvakban, ahol a nép lelkéből nő ki és a néphez szól.

Angol-, Francia- és Németország a modernizált történelmi stílusokon kívül a nemzeti elemre kevés súlyt fektet, s azért ezen országokban ezen művészi iránynak alig akad képviselője. Nálunk már sokkal erősebb a kozmopolita irányzat és a szintetikusabb művészeti felfogás, amely teljes eredetiségre törekszik.

Angliában tudunkkal még csak egyetlen modern templom épült.⁸ Franciaországban a belső dekoráción indult meg a modern egyházművészet, s Besnardnak⁹ sikerült először diadalmaskodnia az egyháziak túlzó konzervativizmusán. A legtöbb eredetiséget, törekvést, átértést és igaz artisztikus szellemet tanusítanak a német mesterek, akik egészen sajátos belső élményeiknek és érzéseiknek engednek, elvonatkoztatva minden ismert formától. Ezek a legerősebb és legértékesebb tehetségek, de egyúttal legkönnyebben síklanak ki az esztétikai szép pályájából. Az esztétikusok dolga az igazi istenadta tehetséget kikeresni és a tehetségtelen epigonoktól elválasztani. Az ilyenek pedig bár csekély, de mégis szép számmal vannak: különösen három mester magaslik ki soraikból nagyarányú építkezéseivel. A már fennebb említett bécsi mes-

ter, Wagner,¹ aki az alsó-ausztriai tartományi kórház templomának tervezésével megmutatta, hogy az igazi modern zseni csodás virtuozitással tud megbirkózni a kultusz igényelte térbeosztással, az egyházas hangulat impozáns természetével és a modern díszítő művészet termékeivel. Wagner ezen alkotása azért is felette szerencsésnek mondható, mert ment a modernség minden lázától és szenzációjától, s így az átmenetet kitűnően közvetíti a régi és modern irányzat között. A bécsi akadémia pályaterve² még a legmerészebb álmokra is feljogosít, ha Wagnernek ezután is alkalma fog nyílni templomtervezésre és épen az akadémia-modell irányába tart, mely valóságos köszimfónia szertelenség nélkül. Wagner mellett Schilling és Gräbner remekelnek. A dresdeni szent kereszt,³ a dresden-strehleni Krisztus,⁴ a klostergraben-i evangélikus,⁵ a zwickau-i Luther-templom⁶ őseit felkutatni a legszorgosabb műtörténelmi nyomozás alapján is alig lehetne. Nyugodt monumentalitásuk dacára a tetszetős kecsességet sem nélkülözik, amit részben ötletes tagozás, részben a nagy főszakok közé ékelt plasztikai dísszel érnek el. Wiesa-ban⁷ ugyanők ideális szépségű falusi templomot építettek. Kissé súlyos formákkal, de felette festői tagozással jeleskedik Reuters⁸ hegyi temploma. Az 1906-iki dresdeni nagy iparművészeti kiállításon Schumacher⁹ szerzett kellemes meglepetést egy protestáns templom eredeti nagyságú kasírozott tervezetével. Tèrmegoldás, harmonikus összhatás, gyönyörű részletkidolgozás, gyakorlati tervezés és hangulatos színarrangement által felejthetetlen benyomást tett a szemlélőkre. A kiállítás clouja a kis protestáns esketési kápolna volt, amely igénytelen egyszerűségével, de hangulatos színhatásával mint vallásos építészeti költemény hatott. Ellenben nagyon gyenge alkotás volt

¹ Magyar Pályázatok, 1903.

²—³ Művészet, 1907.

⁴ Művészet, 1903.

⁵ Művészet, 1904.

⁶—⁷ Magyar Iparművészet, 1908.

⁸ Sinclair: Church architecture. London, 1900.

⁹ Hevesi: Acht Jahre Secession, Wien, 1906. — L'art décoratif, 1902.

¹ Die Kunst, 1907/8.

² Wagner: Moderne Architektur, Wien, 1902.

³ Die Kunst, III.

⁴ Gurlitt, i. m.

⁵ Schilling u. Gräbner: Landkirchen, Leipzig, 1904.

⁶—⁷ Gurlitt, i. m.

⁸ Berliner Architekturwelt, 1906.

⁹ Die Kunst, 1906.

Berndt¹ katolikus temploma, amely a primitivizmussal és esetlen biedermeierizmussal való kacérkodásra emlékeztetett. Több mérséklettel és izléssel használta fel a népies motívumokat Kühne² temetőkápolnájának megszerkesztésénél.

Nálunk Töry Emil³ »Örökimádás templom« terve papíron maradt örök kárára a magyar építészetnek, mert valóban látványossága lehetett volna fővárosunknak. Mesteri kézzel csoportosította a melléktagozatokat a monumentális hatású főkupola köré; izléses egyszerűséggel, arisztokratikus tartózkodással vezette az ornamentáció vonalmeneteit, s a templom belsejében poétikus intimítást sejtetett.

A modern templomépítészet kérdésének nem kevésbé izgató alfejezete a régi egyházi műemlékek fenntartása.

Ezen kérdés körül is mintegy harminc éves háború dúlt és pedig, sajnos, nemcsak papíron, ami még ártatlan mulatság lett volna, hanem gyakorlatban is, mint fontosabb említetűk, milliónyi művészeti kárral. A történelmi építész-iskola csak természetesnek találta, hogy a régi műemlékek kijavítását ugyanazon stílusban eszközölje, sőt a félbemaradtakat lehető legkinosabb gondossággal az adott formák szerint kiegészítse és kiépítse. Így nem egyszer megesezt, hogy a régi épületből alig maradt meg valami, talán csak az alaprajzi elrendezés, míg az egész felépítés és ornamentika állítólag teljesen „stílhű“ kiképzést nyert. A purifikáció nemes heve különösen a barokk stíl alkotásait üldözte és pusztította el kérlelhetetlen szigorúsággal. A kijavítási és kiegészítési munkálatokban új gondolatot, újabb formákat, stíllelles újításokat behozni művészeti szentségtörés számba ment. E mesterek teljesen elfeledkeztek arról, hogy minden átmeneti stílus ilyen szentségtörési aktus volt, s ezen állítólagos szentségtörések nélkül úgy a román, mint csúcsíves stílus kialakulása teljesen lehetetlen lett volna. Az egész művészettörténel-

met befejezett, hét pecséttel lezárt kialakulásnak tekintették, amelyet csak megismételni szabad, s fölényes szánakozással tekintettek vissza azon renaissance-, barokk-kori művészekre, akik az előző stílusban épült templomokra új modorú tornyokat építettek, sisakokat raktak, a szentélyekbe új stílu oltárokat helyeztek. Az egész művészeti evolúcióban feltétlenül jártas műépítész csak „tisztá“ munkát végezhetett; a stílvegyítést a régi korok rövidlátó, műtörténelmi képzés híján szűkölködő mesteremberek kontárkodásának tekintette. Azonban nagysokára mégis utólérte ezt az iskolát a nemezis, s a művészettörténelem Kronosza felemészttette saját gyermekeit, a diplomás műépítészeket. Ugy az alaposabb művészettörténelem történelmi jogok, mint az esztétika pszichológiai indokok alapján igazat adott a lenézett régi mestereknek, s újabban nemcsak néhány Ruskin-tanítvány, hanem az összes műtörténészek, esztétikusok, sőt hivatalos forumok is elfogadták a jeles műtörténész Dehio¹ jelszavát: „Konservieren, nicht restaurieren!“ Ezen felfogás manap már általánosnak mondható, bármily újdomság számba is menjen az egyháziak körében, akik még mindig görcsösen ragaszkodnak a „stílszerű“ helyreállításokhoz és pótlásokhoz. Sőt maguk az építészek is kezdik belátni a régi álláspont helyességét, amennyiben régi alatt nem az 1830—70-ig terjedő időkort vesszük, hanem a barlanglakók faragcsálásától fel a XIX. század elejéig. Az irodalmilag is működő műépítészek eme Pálfordulását jelzi Tornow munkája,² amelyben a konzerválás mellett foglal állást, a kiépítéseket feltétlenül ellenzi és csupán az elkerülhetetlen javításokat és toldalékokat véli a régi „stílhű“ formákban készítenedőknek. Pályatársa, Lutsch³ ezen elvekben megegyezik Tornowval, de hangsúlyozza, hogy a javításokat nem a megfelelő stílus bármely változatában, hanem a helyi, hazai nűánszok

¹ Dehio: Denkmalschutz u. Denkmalpflege im 19. Jahrhundert. Strassburg. 1905.

² Tornow: Grundregeln u. Grundsätze beim Restaurieren von Baudenkmalern. Dresden. 1900.

³ Lutsch: Grundsätze für die Erhaltung u. Instandsetzung älterer Kunstwerke. Berlin. 1899.

¹ Die Kunst. 1907.

² Die Kunst. 1906.

³ Magyar Pályázatok. 1903.

233

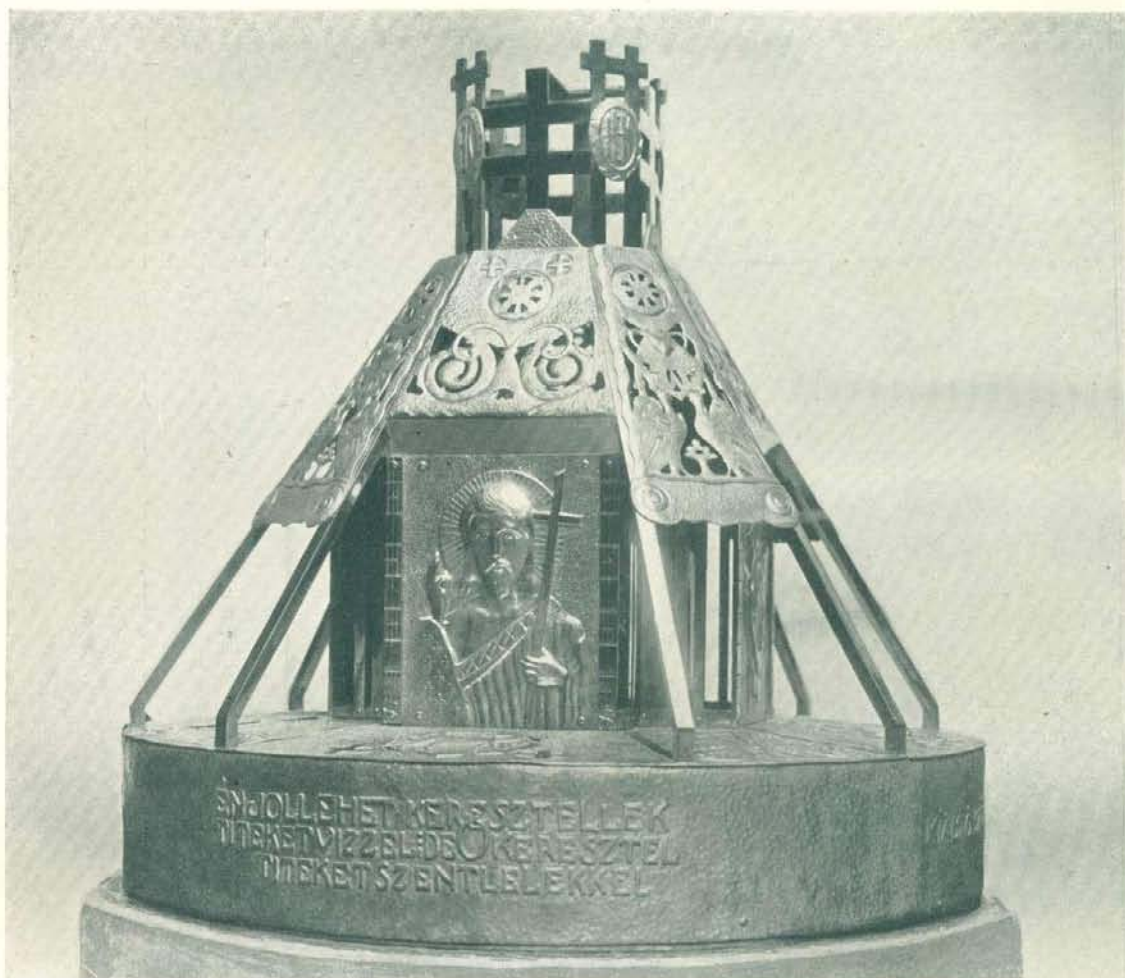

233. KERESZTELŐ MEDENCE.
 FONTS BAPTISMAUX.
 EN CUIVRE RÉPOUSSÉ.

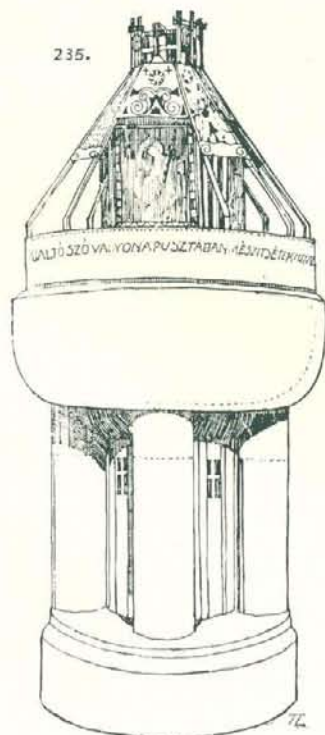
TERVEZTE LAJTA BÉLA.
 RÉZBŐL DOMBORÍTOTTA GALAMBOS JENŐ.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

234

234. A MEDENCE FÖDELE.

235. KERESZTELŐ MEDENCE,
 „A MŰHELY” KÁPOLNÁJÁBÓL,
 TERVEZTE: TÁTRAY LAJOS.
 FEDELÉT VASBÓL KOVÁCSOLTA:
 IMREGH PÁL.
 MŰKÖ-ALAPZATÁT KÉSZÍTETTE:
 HÄMMERLE ÉS TÄRSÄ.
 FONTS BAPTISMAUX.

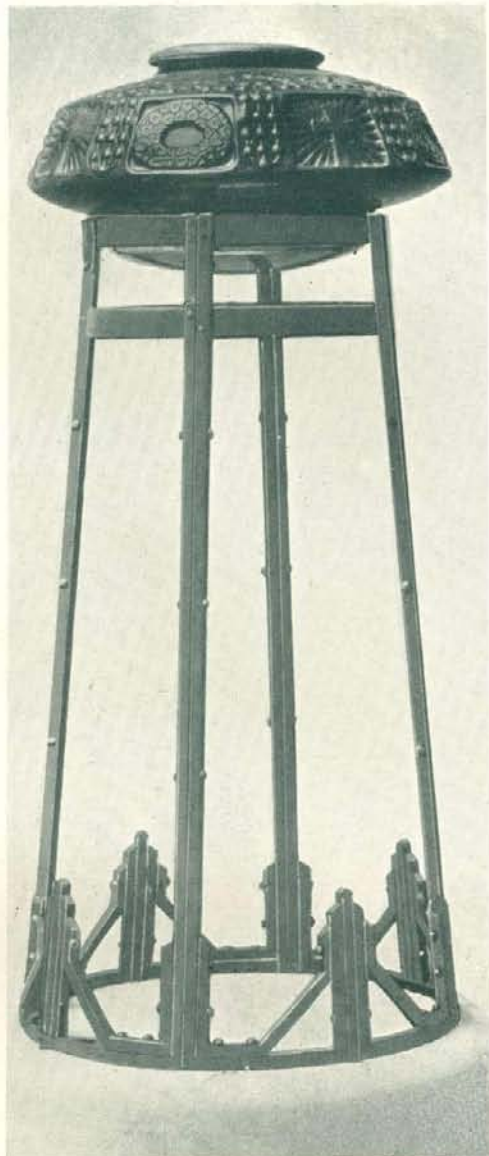
EGYHÄZMŰVÉSZETI KIÄLLÍTÄS.

236.

236. ZSOLNAY-GYÁR.
A MEGVÁLTÓ. HOZIN-SZOBOR.
LE RÉDEMPTEUR.
STATUE EN GRÈS LUSTRÉ.

237.

237. ÖRÖKMÉCSÉS.
TERVEZTE: VÉRTES REZSŐ.
RÉZLEMEZBŐL DOMBORÍTOTTA:
JANCSURÁK GUSZTÁV.
ÁLLVÁNYÁT VASBÓL KOVÁCSOLTA:
SÁRVÁRY JÁNOS.
LAMPE INEXTINGIBLE
EN CUIVRE REPOUSSÉ.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

236.

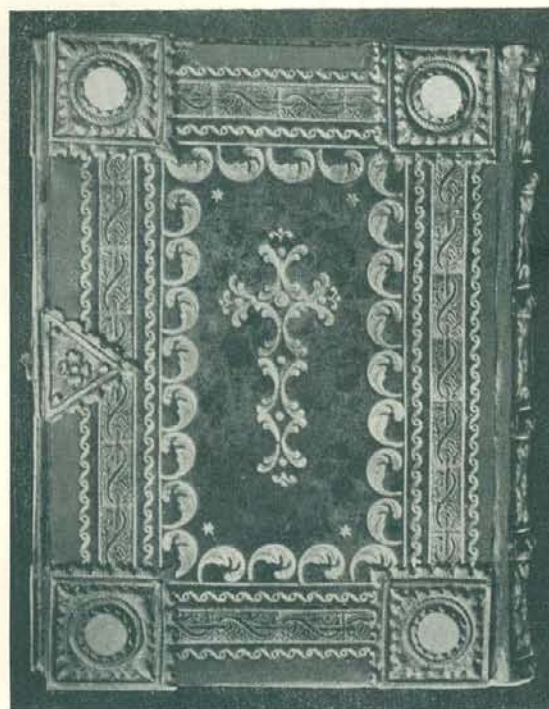
238. CIBORIUM, FESZÜLET, GYERTYATARTÓ ÉS
KEHELY, ARANYOZOTT BRONZBÓL,
TERVEZTE: HENDRICH ANTAL.
KÉSZÍTETTE BITTNER JÁNOS.

CIBOIRE, CRUCIFIX, CHANDELIER ET CALICE
EN BRONZE DORÉ.

239.

240.

239-240.
GOTTMAYER NÁNDOR:
IMAKÖNYVFEDELEK.

RELIURES
DE LIVRES
DE PRIÈRE.

242.

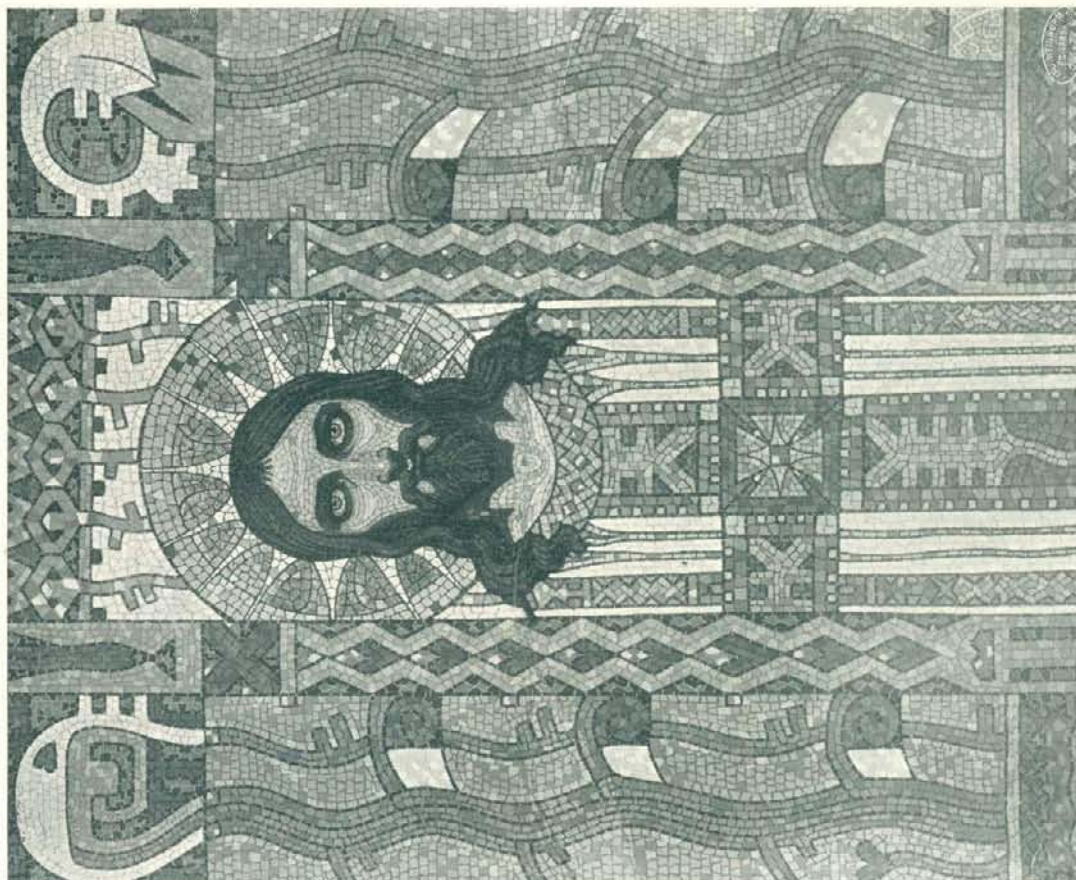
241., 242. ROTH MIKSA : ÜVEGFESTMÉNYEK.

VITRAUX.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

244.

243.

244. ROTH MIKSA :
MOSAIKKÉP.
MOSAIQUE.

243. MOZAIKKÉP TERVE.
PROJET POUR
MOSAIQUE.

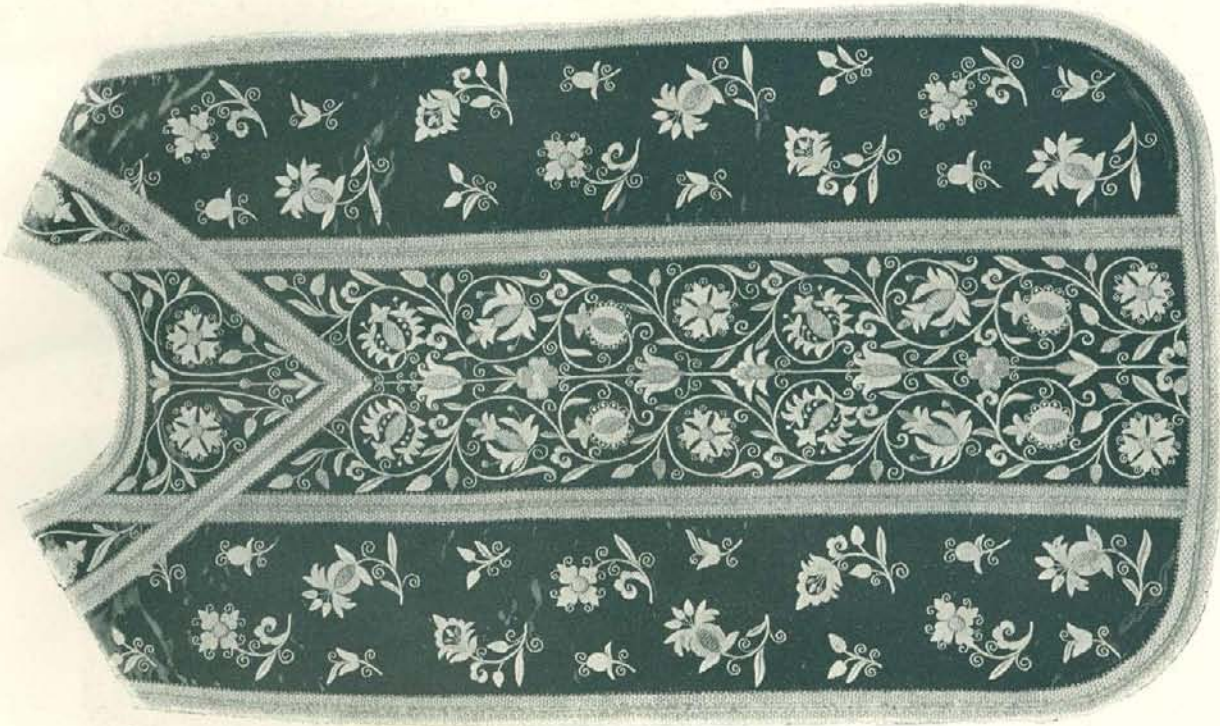
EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

CHASUBLES BRODÉES.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

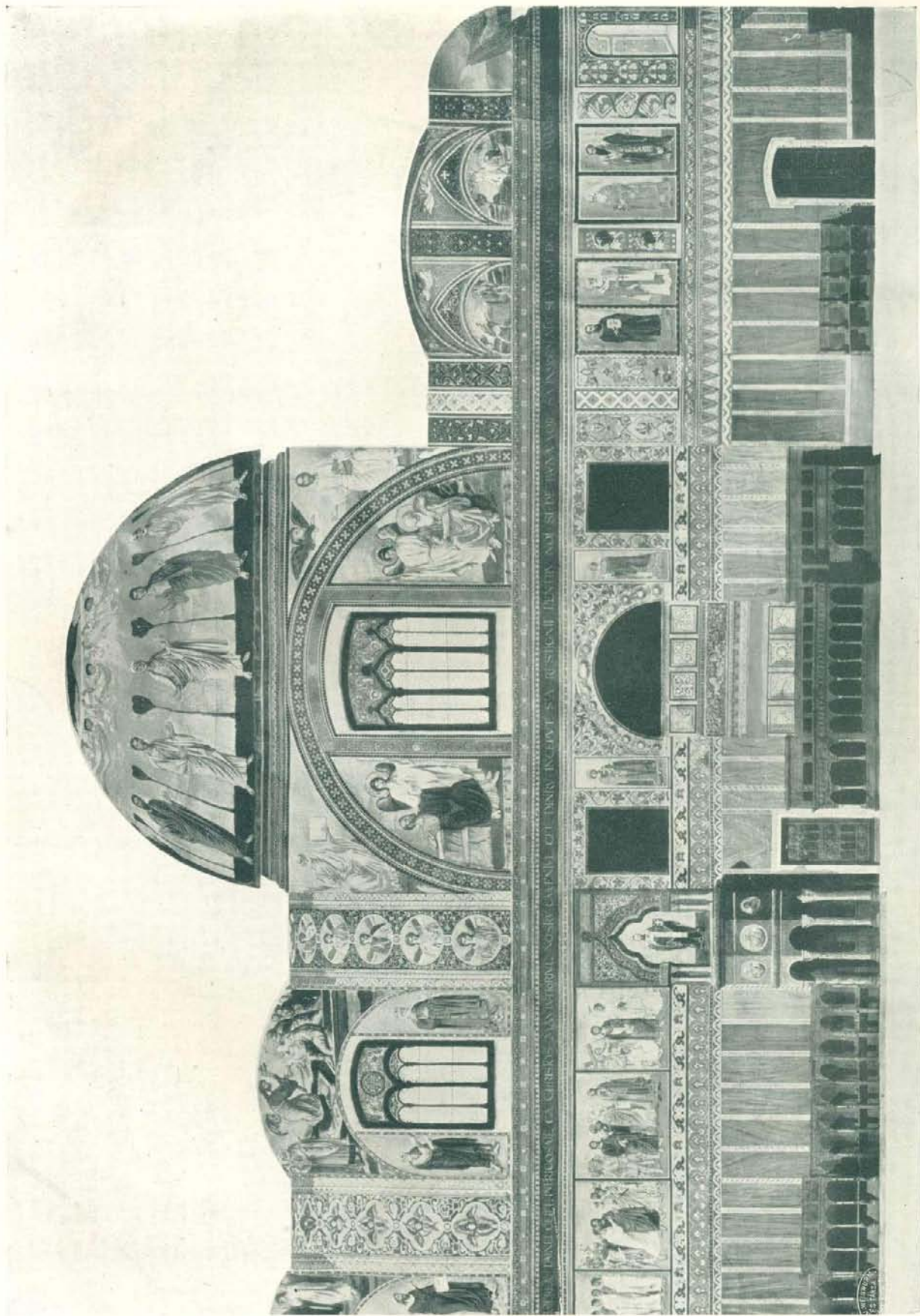
245—246. HIMZETT MISEMÓNDÓRUHÁK.
 TERVEZTE: HOLLÓSY MÁRIA,
 KÉSZÜLTÉK A POZSONYI IZABELLA HÁZIPÁR
 EGYESÜLET CIFFERI HIMZŐISKOLÁJÁBAN.

246.

245.

247.

247. SMIGELSKI OKTÁV.
A BALÁZSFALVI ÉRSEKI SZÉKESEGYHÁZ
FRESKÓDÍSZÉHEZ KÉSZÜLT TERVEZET.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

PROJET DE FRESQUES POUR LA
CATHÉDRALE DE BALÁZSFALVA.

248.

249.

250.

BÚCSUZÁS.

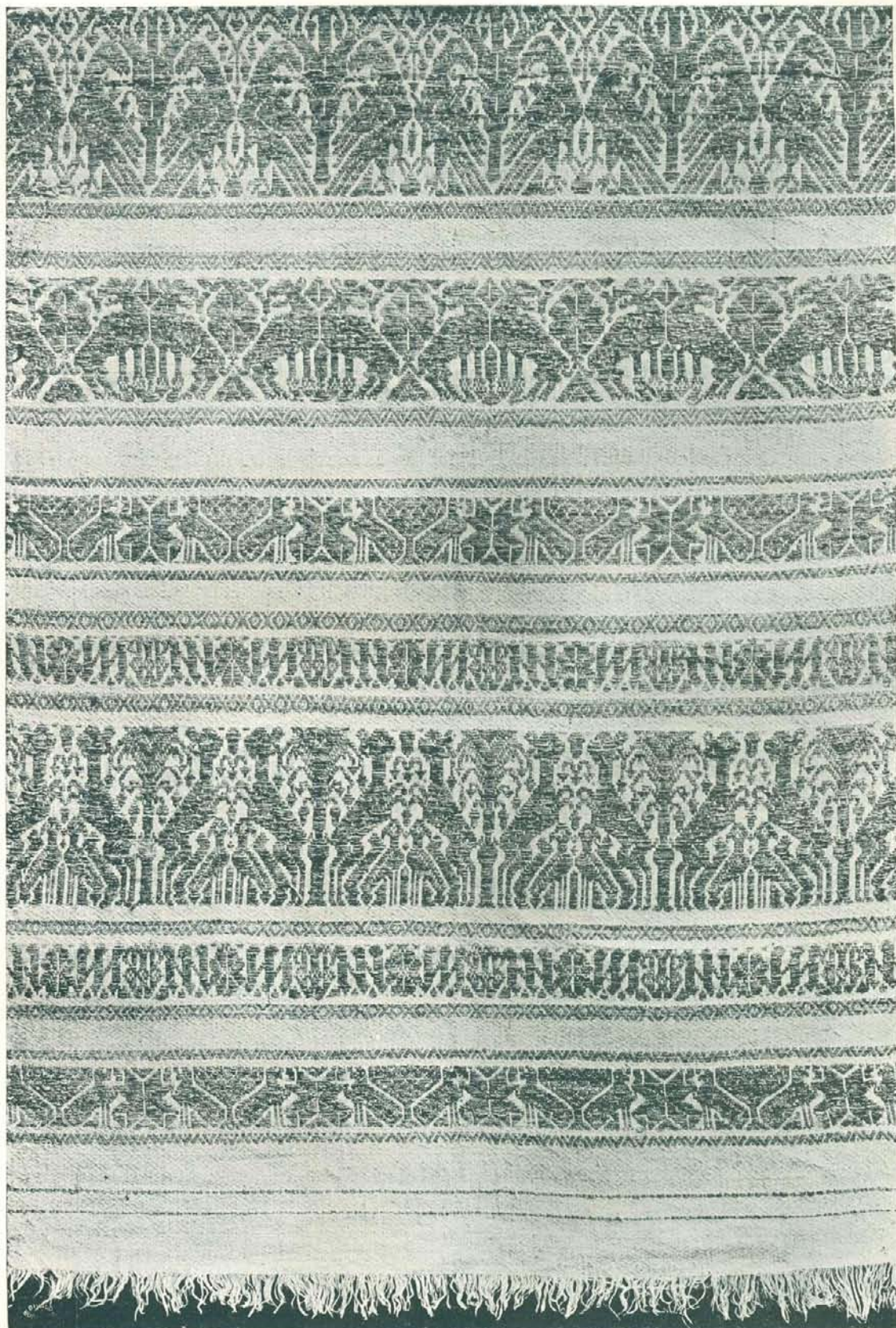
AZ EMBERISÉG BÁNATÁT A KERESZT ALÁ VISZLI.

A VISZONTLÁTÁS.

248., 249., 250. KÖRÖSFÖI ALADÁR: A GR. VIGYÁZÓ SÁNDOR-FÉLE RÁKOSKERESZTURI MAUZOLEUM FRESKÓINAK KARTONJAI.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

251.

251. SZEPESÉGI BAKACSIN-KENDŐ RÉSZLETE
XVII. SZÁZAD.

LINGE DAMASSÉ DU XVII. S.
DE L'ARRONDISSEMENT DE SZEPES.

252.

252. SÁRGA GYAPJÚVAL ÁTSZÓTT SZEPESSÉGI
OLTÁRKENDŐ TÖREDÉKKEL. XV–XVI. SZ.

253.

253–254. BAKACSIN-ABROSZ RÉSZLETEI.
XVII. SZ.

254.

LINGES DAMASSÉS DU XVII. S.
DE L'ARRONDISSEMENT DE SZEPEŠ.

255.

255. A „MŰHELY” KÁPOLNÁJA.
TERVEZTE: TÁTRAY LAJOS.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

CHAPELLE DE
L'ASSOCIATION „MŰHELY”.

betartásával kell végrehajtani. Cloquet¹ szereti a stílegységet az épületekben, de nem tartja megengedhetőnek a Violet-le-Duc-iskola extrém purifikációját, feltéve, hogy az egymásra következő stílusok alkotásai valóban műalkotások. Minden művészt fentartandónak nyilvánít, de visszahőköl és bizonytalanul ingadozik, midőn modern feladatokkal áll szemben. Az egész újabb irodalomban egyedül Ebhardt² áll a történelmi iskola restaurálási programjának alapján. A műépítészek ezen konzervatív magatartásának oka részben a művészi és teremtő lélek szükségszerű elfogultságának és kizárólagosságának pszichikai diszpozíciójában van,³ részben a magas korral járó beidegzettségben, amely újabb impressziók és törekvések befogadására alkalmatlan. Ehhez járul még a gyakorlati műépítészek nagy elfoglaltsága, amely nem enged nekik időt esztétikai továbbképzésre és az irodalomnak folytonos szemmel tartására. Az összefoglalásra rátermettebb, áttekintőbb és hivatásuknál fogva minden szellemi termeléssel és felbukkanó újdonsággal foglalkozó művészettörténészek és esztétikusok kivétel nélkül Dehiót követik. Tanúság rá az idevágó legújabb irodalom. Gurlitt⁴ Dehió mellett a legnagyobb érdemeket szerezte a helytelen restaurálási fanatizmus legyűrésében. Mint elsőrendű szaktekin-télynek, véleménye kiváló súllyal és tekintélylyel bír. Programját röviden e szavakban foglalja össze: „Zweck der Restaurierung soll vor allem das Erhalten sein; man solle das, was zerfallen will, vor weiterer Beschädigung behüten. Man solle es so herstellen, dass man deutlich erkenne, was an einem Bau alt und was neu sei, und man solle das, was man neu hinzufüge, auch stilistisch als neu kennzeichnen.“ Vele egy véleményen van Buls,⁵ aki szintén a régi műemlékek sértetlen, érintetlen fentartása mellett kardoskodik. Minden stíl-

szerű restaurálást „idiotismes modernes“, modern korlátoltságnak nevez. A kiegészítést csak modern stílusban engedi meg. Leroy-Beaulieu¹ a restaurálást erkölcsstelen hamisításnak nevezi, s azért a kőben való hamisítást époly kevéssé tudja megbocsátani, mint az okiratbelit. Deri² pszichológiai alapon ellenzi a restaurálást, amit már Ruskin³ is költői lélekkel megsejtett és elragadó ékesszólással hirdetett. Muthesius⁴ a Ruskin által propagált angol felfogásból indulva ki, a restaurálást „an act of sacrilege“, szentségtörő cselekedetnek minősíti. Ugyancsak pszichológiai alapon állva, keményen ostromozza Scheffler⁵ e művészeti megtévelyedést: „Die Ursache dieser seltsamen pseudokünstlerischen Fähigkeiten ist das reactionäre Gelüste, das sich stets dort einstellt, wo die Fähigkeiten zum Fortschritt, zum lebendigen Handeln fehlt.“ Az írókhoz csatlakoznak a hivatalos testületek, amelyek a műemlékek gondozásával foglalkoznak, s jóvá akarván tenni elődeik számtalan hibáit, közös akarattal foglalnak állást a régi restaurálási elv ellen. Az angol Society for protection of ancient buildings (London) a műemlékeket csak olyatén javítja ki, hogy az összeomlástól megóvja; inkább csak megerősít, alátámaszt és összepántol. Pótlásokat és hozzáépítéseket modern stílusban eszközöltet. A svájci bizottság⁶ a stílszerű restaurálást „an der Nase geführt werden“ nevezi, mert a hamisítottat korhűnek akarja feltüntetni. Az osztrák művészegyesület azt állítja: „die sogenannte Restaurierung ist die schlimmste Art der Zerstörung von Bauwerken“, és Riegl⁷ az osztrák műemlékbizottság megbízásából a műemlékeknek mai meglévő állapotukban való fentartását kívánja. A németországi szakem-

¹ Leroy-Beaulieu: L'ami des monuments. Paris. 1892.

² Deri: Psychologische Bemerkungen zur Wiederherstellung alter Baudenkmäler. Berl. Archit. 1906.

³ Ruskin: Seven lamps of architecture.

⁴ Muthesius: Centralblatt d. Bauwer. 1897.

⁵ Scheffler: Moderne Baukunst. Berlin 1907.

⁶ Zemp: Jahresbericht der Schweizerischen Gesellschaft für Erhaltung hist. Kunstdenkmäler. Zürich. 1903.

⁷ Riegl: Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen u. seine Entstehung. Wien. 1903.

¹ Cloquet: Revue de l'art chrétien 1901—2.

² Ebhardt: Ueber Verfall, Erhaltung u. Wiederherstellung von Baudenkmalen. Berlin. 1905.

³ Popp: Maler-Aesthetik. Strassburg. 1902.

⁴ Gurlitt: Kirchen. Stuttgart. 1906.

⁵ Buls: La restauration des monuments anciens. Brüssel. 1903.

berek évről-évre megtartott ülésükön hasonló állásponton állnak.¹ A magyar műemlékek bizottsága eddig nem foglalt hivatalosan állást, de előadója, Éber László² egyetért a külföldi szaktekintélyekkel, sőt éles szemmel és művészi ízléssel meg is jelöli az irányt, amelyben minden úgynevezett művészi „restaurálásnak“ haladnia kell: „Régi templomokba bizvást beleállíthatunk modern műveket, oltárokat és orgonákat, szószékeket és szobrokat, padokat, egyéb berendezési tárgyakat. Nem sértik a kegyeletet és művészi ízlést. Ha középkori templomok új kifestéséről van szó, ne folyamodjunk a régi mintákhoz, hanem törekedjünk arra, hogy a festett dísz az épület jellegének megfeleljen. Ha valamely régi épülethez gyakorlati oknál fogva új részt kell hozzáépíteni, az ne legyen „stilszerű“, hanem igazán új és csak tömegével, tagoltságával feleljen meg a réginek, ne igyekezzék egyes részleteivel a régit utánozni.“

Hosszasabban időztünk ezen „alfejezetnél“, mert egy szinte ledönthetetlennek látszó bálvány ledöntését céloztuk és mert manapság még a restaurációk száma messze felülhaladja az új megrendeléseket és megbízásokat. A szaktekintélyek felsorolása talán gondolkozóba fog ejteni nem egy egyházi férfit, hogy félretelve a szokásos restaurálási módot, maga is utánajárjon és ne bizzon mindent egyházi műkereskedőkre és templomfestőkre.

Míg az építészet terén elég örvendetes tevékenység nyilatkozik, az iparművészetben — az előbb említett gyári selejtességeken kívül — általános pangás uralkodik. Oka szintén nem külsőleges, hanem a világnézletekben és vallási felfogásban megnyilvánuló eltérés. Amint láttuk, a modern egyházi építészet inkább a protestantizmus körében nyert elég kedvező fogadtatásra, míg a konzervatívabb katolikusok csak felsőbb presszióra — állami vagy városi megrendelésre — jutottak modern templomokhoz, leggyakrabban akaratuk ellenére. A protestáns istentisztelet pedig szegé-

nyes puritánsága miatt nem igényel liturgikus eszközöket, ruhákat, sőt még festészeti és szobrászati igényei is meglehetősen korlátoztak, ha nem egyenesen ellenszenvesek. Így tehát az iparművészet még a modern egyházi művészetben is mostoha gyermekként szerepel. Amit modern iparművészeti tervezetként piacra vetnek, legtöbb esetben csak annyiban modern, amennyiben nem régi korból származnak, de az új szellem teljesen hiányzik belőlük.¹ A textilágak majdnem teljesen elhanyagoltak, vagy kevésbé sikerültek. Az egyetlen Hodgen² csipkeverése érdemel e téren figyelmet. Percy Dearmer³ kazulája a borromeusi nyomokon halad s alig mutat erőteljesebb kiindulást. Az oltárnak nagyobb figyelmet szentelnek a modern tervezők, amennyiben egyrészt még nagyjában az építészeti kiképzéshez tartozik, másrészt a protestáns kultusznak is lényeges része. S e téren néhány igen szerencsés és művészi megoldásra akadunk. Wagner⁴ templomában egy felette szokatlan, de királyi főnségű baldahinos oltárt találunk; mellette a szintén osztrák Kastner keltett feltűnést a párisi világkiállításon remek és teljesen eredeti oltárával.⁵ Történelmi reminiscenciákkal vegyes eredeti oltárral lep meg Schmidt⁶ a müncheni Maximilian-templomban kora román és modern stílvegyülete által. Bizanci és angolszász motívumokból modernizálja Lohr⁷ érdekes oltárát. Ugyancsak régi angolszász emlékekre emlékeztetnek Stabler⁸ és Reynolds Stephens.⁹

¹ Grienberger. Die liturgischen Gefässe u. Geräte in neuen Kunstformen. Wien, 1906.

Teldegg: Moderne Kirchen-Dekoration. Wien, 1899—1900.

Bürkner: Kirchenschmuck u. Kirchengerate. Gotha, 1892.

Graef: Kirchenmöbel, Geräte u. innere Ausstellung. Weimar, 1890.

Braun: 150 Vorlagen für Paramentstickereien. Freiburg 1903.

² The Art. Workers Quarterly. 1902.

³ The Art. 1902.

⁴ Kunst. 1907.

⁵ Kunst u. Handwerk. 1900—1.

⁶ Kunst u. Handwerk. 1904.

⁷ Kunst u. Handwerk. 1904.

⁸ The Art. 1903.

⁹ The Art. 1904.

¹ Tag für Denkmalpflege. 1900—1906.

² Éber: Műemlékek gondozása és modern művészet. Művészet, 1906.

Legmodernebbek Wagneren kívül a franciák, akik részben a réznek formái szépségeit használják ki, mint Serrurier,¹ részben a modern virágstilizálásból teremtenek poétikus oltárkát — mint Génouys.² Philíps³ gótizáló fazonatos szentélykerítéssel zárja körül az oltártervezés szűkös területét. Orgonaépítés terén egyedül, de egyúttal páratlanul áll Dolmestch⁴ alkotása a stuttgart—cannstadi evangélikus templomban. Nemes modernizmusa a legmerevebb ellenkezőket is elnémitotta. Ha még megemlítjük Wilson⁵ gyönyörű modern templompadjait, befejeztük a nagyobb templomtárgyak szegényes, de nem érdektelen repertoírját. Nagy előszeretettel foglalkoznak még az ablakokkal, mint építészeti kiegészítő tárgyakkal, s e téren is érdekes példányokkal találkozunk: Graham Robertson,⁶ Sparrow,⁷ Sanderson,⁸ Wilson-Tiffany,⁹ Biéler,¹⁰ Pacher,¹¹ Mayböm jó hangzású nevek a színes ablakfestészetben. Élénkebb tevékenység uralkodik az ötvösművészet és kispasztika körében. John Williams¹² (kereszt és gyertyatartó, füstölő), Maryon¹³ (kereszt), Wilkins¹⁴ (kehely), a kiválóan neves Fischer¹⁵ (kehely, kereszt) javarészt az ó-angolszász szíjfonatos stilizálást viszik modern érzéssel mesteri magaslatra. A franciák közül Lalique,¹⁶ Bougouin¹⁷ és az angol Asbee¹⁸ fenyőgály, szőlőinda, búzakarász motívumokból stilizálják meg kelyheiket. Stilizált virág elemekkel dolgozik Tarján is (kelyhek). Cissarz modern csillárral gazdagította az alsfeldi temp-

lomot.¹ Bambridge-Reynolds² olvasótámlája, Robinson³ biblia-illusztrációi, Toley-Risler⁴ imakönyvbekötése, Müller⁵ szenteltvíztartója zárják be a modern egyházi iparművészet katalógusát.

A templomi művészettel mindenkor szoros kapcsolatban volt a temetők művészete, s mint praktikus, de egyúttal az egyháziak szabványaitól és óhajtasaitól függetlenebb ágban a művészi képzelet és modernebb irányzat is hamarabb érvényesülhetett, mint a templomi művészetekben. Különösen Németország törekedett arra, hogy ha már temetői nem vetekedhetnek az olasz campo santók vagy a párisi Père-Lachaise festői fekvésével, legalább siremlékeinek művészi tervezésével és kivitelével vigyen vezető szerepet a temető művészetében. S ez valóban sikerült is. Mert míg Európa temetőiben halotti csend uralkodik, s a művészet geniusza is lefelé fordított fáklyával gyászolja középkori nagyságának végleges elmulását, vagy az olasz temetőkben a variété-chansonettek kétes dicsfényében ragyog, a német temetőkben komoly munkával igyekeznek a halál birodalmát megszépíteni. A német tervezetek mindenestre szerényebb igényűek mint Bartholomé monumentális „aux morts“ emléke,⁶ de annál nagyobb számmal szerepelnek; sőt alig van neves építész vagy szobrász, aki e téren is meg ne kísérelné erejét. Így különösen a müncheni temető gazdag művészi modern siremlékekben, amelyeket Wagner, Kreis, Kolbe, Hottenrott, Müller,⁷ Obrist, Grösner, Wenz, Wittmann, Gasteiger, Kosenbach, Fick, Henes, Lindner⁸ alkottak. A németek a temető művészetének már két ízben igyekeztek nagyobb lendületet adni temetőkiállítás keretében, amely azonban nemcsak egyes sírkövek kiállításában nyilvánult — mint nálunk Tóth és Fűredi gyűjteményes kiállításában, — hanem

¹ L'art décoratif. 1904.

² L'art décoratif. 1901.

³ The Art. 1902.

⁴ Guhlitt: Kirchen. Stuttgart. 1906.

⁵ Studio: 1896.

⁶ The Art. 1903.

⁷ The Art. 1903.

⁸ The Art. 1904.

⁹ L'art décoratif. 1902.

¹⁰ L'art décoratif. 1904.

¹¹ Kunst u. Handwerk. 1899.

¹² The Art. 1902. 1905.

¹³ The Art. 1903.

¹⁴ The Art. 1903.

¹⁵ The Art. 1903.

¹⁶ L'art décoratif. 1902.

¹⁷ L'art décoratif. 1904.

¹⁸ Deutsche Kunst u. Decoration 1906—7.

¹ Deutsche Kunst u. Decoration. 1908.

² Studio. 1897.

³ Studio. 1895.

⁴ L'art décoratif. 1902.

⁵ Kunst. 1907.

⁶ Benedite: L'art au XIX. siècle. Paris 1902.

⁷ Die Kunst. 1907.

⁸ Kunst u. Handwerk 1905—6.

egész kis temetőkertek létesítésében; így Wiesbadenben 1905-ben és Drezdában 1906-ban.

Az említett 1906-díki drezdai nagy arányú egyházművészeti kiállításon kívül a német katolikusok már 30 év óta évenként nagygyűlésük keretében törekednek bemutatni egyházművészeti termelésüket és haladásukat.

Az utóbbiról, sajnos, csak mérsékelt hangon szólhatunk, mert ezen tárlatok alig egyebek nagyobb szerű templomi cikkek vásárlánál, ahol a kereskedői szellem uralkodik, s igazi vérbeli művészalkotás csak nagyritkán kerül bemutatásra.¹ Előnyösen ütött el a bécsi szecesszió 1905-díki egyházművészeti tárlata, hol a beuroni művésziskola mellett nem kisebb mesterek szerepeltek, mint Corinthe, Gebhardt, Uhde, Stuck, Gauguin, Denis, Samberger, Andri, Besnard, Mehoffer.²

Ezen tárlat, valamint az Iparművészeti Társulat által most rendezett egyházművészeti kiállítás biztató előjele, hogy ezen a téren is diadalmaskodni fog a haladás szelleme a tespedés, tudatlanság, megrögzöttség sötétsége felett. Mert kétségbe kellene esnünk az egyház életereje és művészi érzéke felett, ha az egyházi művészeteknek addigi hivatalos és közkedveltségű alkotásait eszményieknek, s az egyházi művészetek mai állását valami örvedetesnek, szükségesnek és megváltoztathatatlanak tekintenők. Ez nem volna egyéb, mint az egyház nagy hagyományait teljesen félreérteni, azokkal ellenkező irányban dolgozni, ha megtagadnók a mai nemzedéktől azt, ami a kereszténységnek mindenha fődicsősége volt: az új formákat örökifjú szellemmel tölteni meg. És bár ellenkezzenek a befolyásosabb egyházi körök, vagy akár az egész jelen nemzedék, mi erősen hisszük, hogy a jövő ebben a tekintetben is az ifjúságé, különösen ha teret kap, hogy erejét kipróbálja és eszméit megvalósítsa.

☐

A strassburgi münsternek déli román portálóján a csúcsíves szobrászat két leggyönyörűbb

¹ Popp: Von Gegenwart u. Zukunft der Kirch. Kunst. Trier. 1908.

² Kralik: Ausstellung d. Vereinigung bild. Künstler Oesterreichs. Wien. 1905.

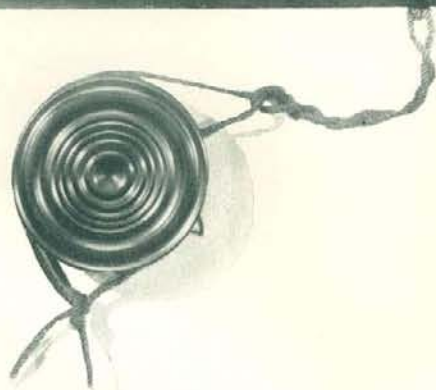
alkotása áll, amelyek művészeti tekintetben felveszik a versenyt a klasszikus szobrászattal is.

Bágyadtan, mintegy szélhűdötten áll az egyik — a zsinagóga, az ó-szövetséget képviselő nőalak. Háromszor megtört zászlórúdja alig-alig támaszkodik karjához, mintha minden pillanatban elesni készülne. Halálra fáradt jobb-jában kihullásra áll a törvény könyve. Nemes arcán a fájdalom és haldokló remény játszik. Egykoron a vallás és kultúra legdrágább kincsei voltak reá bízva; de nem ismerte föl az idők jelét, nem sejtette meg az új kor hajnalhasadását. Szeme be van kötve és e köteleken át alig csillan meg a szem, amely valamikor a politeizmus szürkeségében tisztán és bátran tekintett. Testtartása, földre szegzett feje tanúsítja, hogy eljátszotta szerepét, mert nem értette meg az új idők szellemét. Consummatum est. Leszerepelt.

Vele szemben egy másik nőalak áll. Királyi diadém ékíti homlokát. Tartása nemes, magas, méltóságteljes, a büszkeségnek, elbizakodottságnak legcsekélyebb jele nélkül. Tudatában van annak, hogy az igazságnak, szeretetnek és a népek kultúrájának hordozója. Munkakedvvel és derült lélekkel öleli körül jobb-jával a lelki felszabadulás és megváltás jelét, a szent keresztet. Balkezeiben az áldozatnak és vigasztalásnak kelyhét tartja. Reményteljes biztossággal, sugárzó szeretettel fordul a megtört zsinagóga felé, de szeme a messze távolba tekint, be a nemzetek és népek jövőjébe, amelynek ő a legfőbb kulturfaktora. És szép homlokáról lesugárzik az intelligencia fénye, amely hirdeti, hogy ő is részt kér a tudományok és művészetek szellemi irányításában. Szemét nem szegi le, nem tört bottal indul útjára, hanem emelt fővel, ifjú erővel, szerető lelkesedéssel és a diadal biztos tudatával.

Erősen meg vagyunk győződve, hogy az egyház hivatása ma sem lehet más, mint a strassburgi dóm építésekor. Az egyháznak most is kötelessége, hogy a természetfölötti világ portálóján állva, intelligenciával nézzen a modern világ tudományos és művészeti küzdelmeire; azoknak kibontakozását elősegítse; szívesen munkáljon közre minden valódi haladásban, jöjjön az akár a merészen előre tör-

256.

256. ZSOLNAY MIKLÓS,
PÉCS VÁROSÁTÓL KAPOTT
DÍSZPOLGÁRI OKLEVELÉNEK
BORÍTÓMAPPÁJA,
TERVEZTE ÉS KÉSZÍTETTE
NÁDLER RÓBERT.

RELIURE
D'UN DIPLOME DE CITOYEN
HONORAIRE.
BATIK EN CUIR.

257.

257. HOEFFNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.

SZÉCHENYI PALOTTA.
PETIT CHATEAU À BUDAPEST.

258.

258. HOEPFNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.
SZT-GELLÉRTHEGYI VILLA.

OLDALNÉZET, MELLÉKBEJÁRÓVAL.
VUE DE CÔTÉ ET PORTE LATÉRALE.

259.

259. FŐBEJÁRAT, ELŐKERT ÉS TERRASZ HÍDJA.

PORTAIL ET TERRASSE.

260.

260. HOEPFNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.

HALL. LAMBERIA-RÉSZLET.
PORTES ET FRAGMENT DE LAMBRIS.

261.

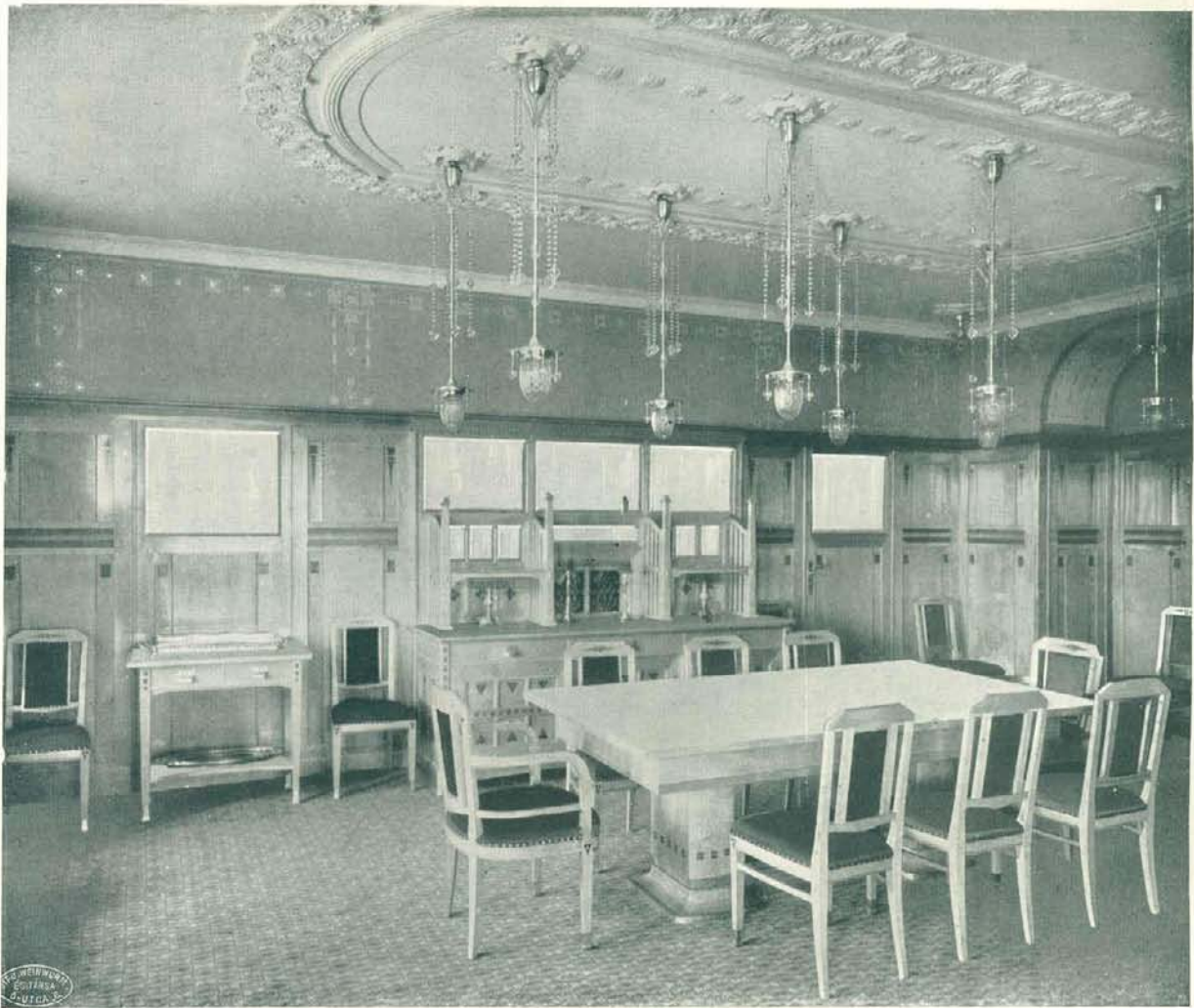
262.

261., 262. HOEPLNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.

TÉLIKERT.
JARDIN D'HIVER.

263

263. HOEPFNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.
SZT-GELLÉRTHEGYI VILLA.

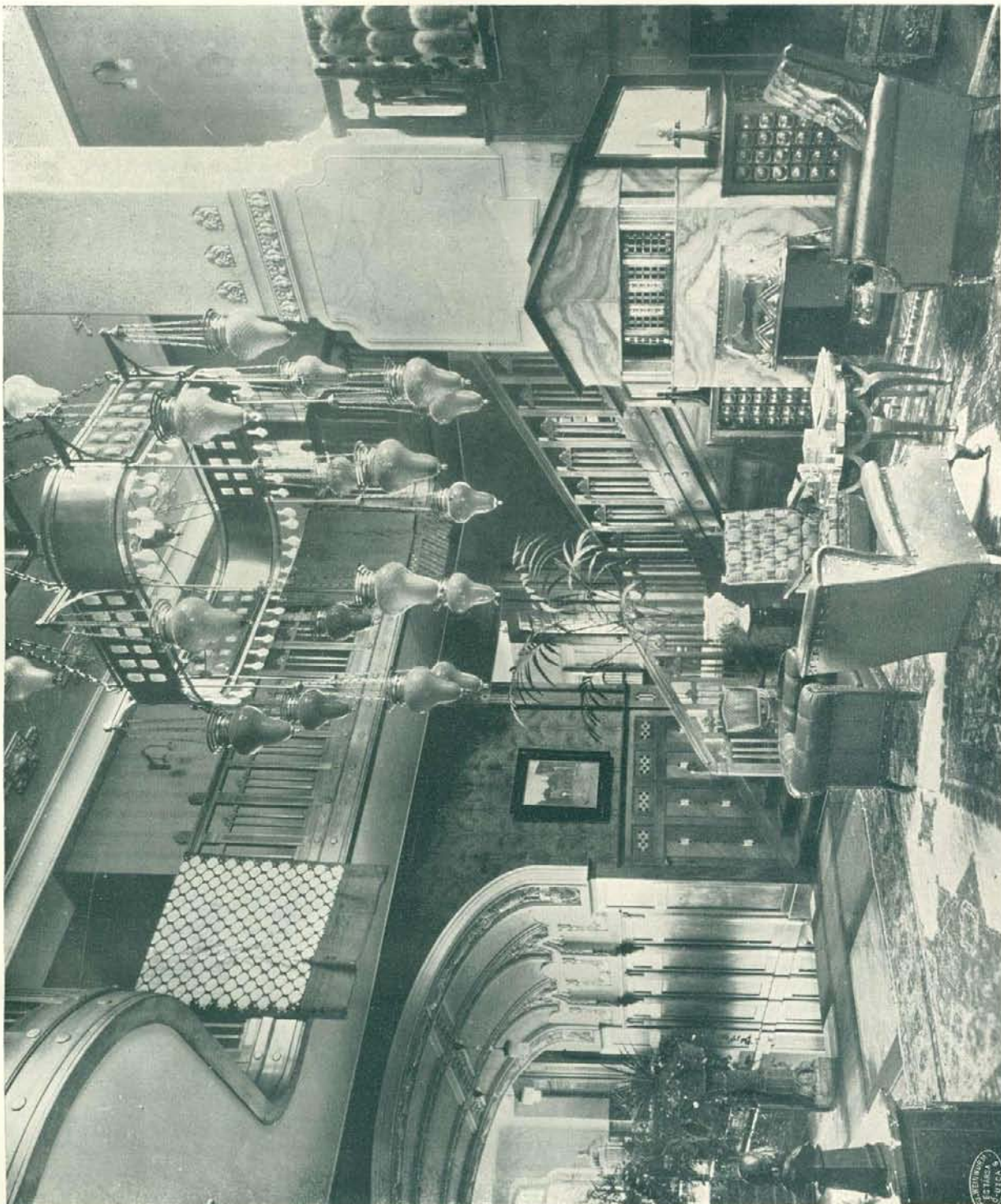
EBÉDLŐ. ASZTALOSMUNKA, FEHÉR JÁVORFA,
SZÍNES BETÉTTTEL ÉS EZÜST-LÉC DISZÍTÉSSEL.
CSILLÁROK FÉMRESZEI EZÜSTÖZVE.
SALLE À MANGER.

264.

264. HOEPFNER GUIDÓ ÉS
GYÖRGYI GÉZA.
SZT-GELLÉRTHEGYI VILLA.

ÚRI DOLGOZÓSZOBA.
ASZTALOSMUNKA, PALISZANDERFÁBÓL
FARAGOTT ÉBENFABETÉTEKKEL.
CHAMBRE DE TRAVAIL DE MONSIEUR.

265.

265. HOEPFNER GUIDÓ ÉS GYÖRGYI GÉZA.
SZT-GELLÉRTHEGYI VILLA.

HALL.
(ASZTALOSMUNKA SZILFÁBÓL, SZÍNES BERAKÁSOKKAL.)

tető tudomány világából, akár a zseniális teremtő művészet birodalmából. Különösen a művészetek terén sürget minden ok és tekintély, hogy „nyissuk meg a templomok kapuit a modern művészeteknek — mint azt Beissel¹ nagylelkűen mondja — mert ha elzárjuk a kapukat, behatolnak az ablakokon“. De ezen elvi kijelentés után ne csapjuk be ugyanazon ajtókat a modern művészet előtt azzal a kijelentéssel, hogy

még éretlen, kiskorú, kísérletező — mint ugyanaz a Beissel kislelkűen teszi. Hogy a modern művészeteknek éretlen, sarlatán titánjai ne juthassanak be egyházainkba, ne állítsuk azok portáléjára a kákán is csomót kereső tudatlanság és maradiság nyöszörgő koldusait, hanem a strassburgi dóm kőből faragott Ecclesiájának élő szellemét: az alapos tanulmányokból, szemléletből, finomult izlésből kivirágzó: intelligenciát.

EGYHÁZMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

IRTA: LUKÁCS ZSOLT.

AJELENLEGI HELYZET megismerése, konkrét adatok gyűjtése, melyek alapján az érdekelt körök egyesült erővel vihetik majd előbbre az egyházművészet ügyét: ez volt a VIII. kath. nagygyűléssel egyidőben rendezett egyházművészeti kiállítás célja.

Szigorú művészi mértékkel nem mért a zsűri sem s nem mérhetünk mi sem, mihelyt e kiállítás célját s az előkészítésére szánt rövid időt ismerjük.

Úgy tudjuk, hogy a most alkalmazott enyhe mérték ellenére a zsűri mégis kénytelen volt számos olyan, a mai keresletnek megfelelő dolgot visszautasítani, mely a jóízűséget egyenesen sértette. Ez okból éppen olyan templomberendezési tárgyak elől zárultak be a kiállítás kapui, melyek ma mint kereskedelmi cikkek nagy keresletnek örvendenek a hívók s a papság körében. Ez csak azt bizonyítja, hogy ma sok izléstelenséget termelünk e téren, rengeteg összeget költünk reá, s ennek oka az, hogy az intéző körök, a hívók nem becsülik vagy ismerik eléggé a művészetnek amaz erkölcsnemesítő, lelket felemelő hatását, melyet az a hívő lélekre gyakorol. Maga az iparművészet körébe tartozó anyag, mellyel itt foglalkozhatunk, viszonylag kevés volt: jele annak, hogy termelésünk e téren nagy hézagokat mutat fel. Szerencse, hogy akadt képző-

művészeti alkotás elég, mely e hiányokat — legalább a kiállítás keretében — leplezze.

Mínőség tekintetében eléggé változatosnak mondhatjuk a kiállítást. Megtaláltuk benne a ma uralkodó közizlésnek, a mult stílusainak, s a felszínre törekvő modern izlésnek képviselőit.

Az olcsó keresletnek megfelelő árukról itt nem szólhatunk, ezekben nem igen találjuk meg a művészetet; az említésre érdemes munkák szépségüket vagy a régi stílusokból merítik, vagy új művészi formákat keresnek, melyeket a templom művészetébe beilleszthetnek.

A pozsonyi Izabella-háziiparegylet misemondó ruháin pompásan érvényesülnek a régi népies formák, melyeket az izléses elrendezés, a nemes anyag még csak szebbé tesz. Mint utánpótlásra méltó példát említhetjük föl azt a nagy szakértelmet és ügybuzgalmat, mellyel maga a fenséges főhercegnő vezeti és irányítja a védnöksége alatt álló háziiparegylet munkásságát.

Jungfer kovácsoltvas és bronzmunkái nemes stílusérzékkel megcsinált dolgok, s megvan bennük a mesterségnek minden raffinált tudása. A Zsolnay-gyár gyűjteménye mindent tartalmaz, amit a legegyszerűbbtől a kényesebb izlésig megkívánhatunk. Róth Miksa, Waltherr Gida és Mayböhm Károly üvegablakai már ismert kitűnő kvalitásaikkal ragadnak el, s Róthnak mozaikja egy minálunk még aránylag új iparág felvirág-

¹⁾ Beissel: i. m.